

# بررسی اقتصادی تولید پنبه در ایران

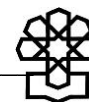
معاونت پژوهش‌های زیربنایی و امور تولیدی  
دفتر: مطالعات زیربنایی

کد موضوعی: ۲۵۰  
شماره مسلسل: ۱۶۶۷۴  
مهرماه ۱۳۹۸

به نام خدا

### فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۱.....	مقدمه
۲.....	تولید
۶.....	تجارت
۷.....	قیمت و سودآوری
۹.....	خودکفایی
۱۰.....	جمع‌بندی و پیشنهادها
۱۱.....	منابع و مأخذ



## بررسی اقتصادی تولید پنبه در ایران

### چکیده

پنبه یکی از مهم‌ترین گیاهان زراعی در ایران است، اما سطح زیرکشت آن از ۴۰ درصد محصولات صنعتی، به کمتر از ۱۳ درصد رسیده است. از دست رفتن جایگاه این محصول باعث شده تا ایران به یک کشور واردکننده پنبه تبدیل شود. اگرچه عوامل زیادی در کاهش سطح زیرکشت این محصول نقش داشته‌اند، اما مهم‌ترین عامل آن را می‌توان از دست دادن جذابیت اقتصادی این محصول دانست. بالاتر بودن هزینه تولید این محصول نسبت به متوسط جهانی و کشورهای همسایه از یک طرف و کاهش نسبت قیمتی این محصول نسبت به گندم، باعث کمتر شدن سود خالص این محصول شده و در نهایت انگیزه کشاورزان برای قرار دادن این محصول در الگوی کشت از دست رفته است. همین امر در نهایت میزان خودکفایی این محصول را به ۵۰ درصد کاهش داده است. این عوامل در سال ۱۳۹۷ منجر به صرف ۱۴۲ میلیون دلار برای واردات این محصول شده که معادل ریالی آن بالغ بر ۱۴۵۳ میلیارد تومان است. بنابراین، با توجه به محدودیت‌های ارزی و مشکلات ناشی از تحریم، پیشنهاد می‌شود اولاً، توسعه تحقیقات جهت کاهش مصرف آب و افزایش عملکرد در واحد سطح صورت بگیرد و از طرف دیگر، انگیزه اقتصادی کشاورزی و سودآوری این محصول تقویت شده و همچنین سیاست‌های تعرفه‌ای مناسب در مورد واردات پنبه اتخاذ شود. در همین راستا تکمیل زنجیره ارزش تولید پنبه در استان‌های عمده تولیدکننده و بهبود فناوری صنایع پایین‌دستی نیز راهگشا خواهد بود.

### مقدمه

پنبه به‌عنوان یک گیاه صنعتی، در طیف وسیعی از بخش‌های اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرد و کمتر محصول کشاورزی با این قابلیت را می‌توان پیدا کرد (صیوحی و مجرد، ۱۳۸۸). این محصول به‌لحاظ ایجاد اشتغال دارای اهمیت فراوانی در هر اقتصادی است؛ به‌طوری که برخی منابع آن را طلای سفید نامیده‌اند (آبیار و زاد، ۱۳۸۶). اهمیت پنبه در اشتغال‌زایی به‌نحوی است که با ایجاد یک نفر شغل در زراعت پنبه می‌توان پنج نفر شغل در صنایع مرتبط با آن ایجاد کرد (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۶).<sup>۱</sup> سطح زیرکشت این محصول که در سال‌های میانی دهه هفتاد بالغ بر ۳۲۰ هزار هکتار

۱. نیاز کشور به روغن در حدود ۱/۵ میلیون تن در سال است که پنبه تولیدی کشور تنها ۱۰ هزار تن روغن تولید خواهد کرد. کماینکه تولید آن هم اقتصادی نیست و با قطع یارانه تبدیل پنبه‌دانه به روغن در سال ۱۳۸۱، معدود کارخانه‌های روغن‌کشی نیز استحصال این نوع روغن را تعطیل کرده‌اند.

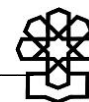
بوده است، در سال زراعی ۱۳۹۸-۱۳۹۷ به حدود ۹۰ هزار هکتار رسیده است (دفتر طرح پنبه وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۸). همین امر باعث شده کشور ایران از یک صادرکننده پنبه به یک واردکننده تبدیل شود. با توجه به این مسائل، وزارت جهاد کشاورزی طرح خودکفایی در تولید پنبه تا سال ۱۴۰۴ را در دستور کار خود قرار داده است. در این گزارش سعی شده تا متغیرهای اثرگذار بر این سیاست، از جمله تولید، تجارت و قیمت محصول پنبه، شناسایی شده و مورد تحلیل قرار گیرد.

## تولید

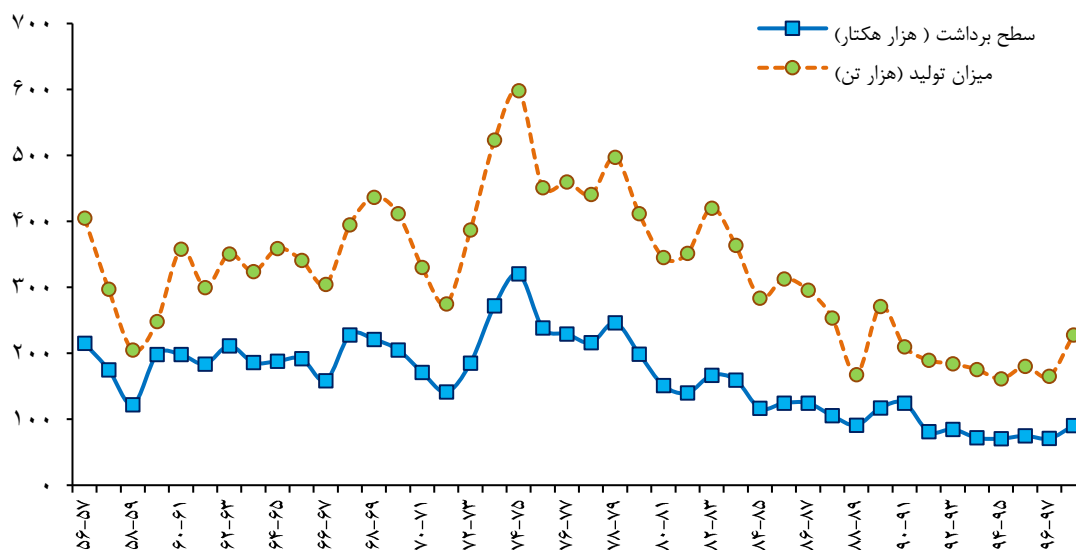
آنچه از مزرعه برداشت می‌شود وش پنبه است که معادل Seed Cotton است. در ادامه در کارخانه تبدیل به الیاف (Lint) و پنبه‌دانه (Cotton Seed) می‌شود. واردات کشور همان الیاف (Lint) است. ضریب تبدیل وش پنبه به الیاف ۳۳ درصد در نظر گرفته می‌شود. ۵۵ درصد مابقی نیز تخم پنبه است که ۱۷ درصد نیز قابلیت استحصال روغن را دارد. کنجاله باقی‌مانده نیز در صنایع پرورش دام و طیور استفاده می‌شود. با توجه به تولید کشور، می‌توان انتظار داشت که در حدود ۱۰ هزار تُن روغن از پنبه‌دانه استحصال کرد. البته با قطع یارانه دولت در سال ۱۳۸۱، استحصال روغن از پنبه‌دانه از دستور کار خارج شده است.

در سال ۲۰۱۷ بیش از ۷۴/۳ میلیون تُن وش پنبه در جهان تولید شده است که کشورهای هند با ۱۸/۵، چین با ۱۷/۱، آمریکا با ۱۲، پاکستان با ۵/۷، برزیل با ۳/۸، ازبکستان با ۲/۹، ترکیه با ۲/۴۵، استرالیا با ۲/۱۵ و مکزیک با ۱ میلیون تُن، ۱۰ کشور بزرگ تولیدکننده این محصول به‌شمار می‌روند. در ایران نیز، سطح زیر کشت پنبه از حدود چهل درصد از سطح زیر کشت کل نباتات صنعتی در چهار دهه گذشته به حدود ۱۳ درصد در سال ۱۳۹۶ رسیده است. از طرف دیگر این سهم برای کلزا، نیشکر و سویا در همین دوره افزایشی بوده است.

نمودار ۱ نشان‌دهنده روند تغییرات تولید وش پنبه در ایران در فاصله سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۸ است. همان‌طور که مشخص است، مقدار تولید این محصول در سال ۱۳۷۴ به حدود ۶۰۰ هزار تُن نیز رسیده است، اما از این سال به بعد همواره روند نزولی داشته، به‌طوری که در سال ۱۳۹۸ میزان تولید ۲۲۸ هزار تُن بوده است.



### نمودار ۱. مقدار تولید و سطح برداشت و ش پنبه در ایران



مأخذ: آمارنامه وزارت جهاد کشاورزی و دفتر طرح پنبه وزارت جهاد کشاورزی.

در سال زراعی ۱۳۹۵-۱۳۹۶ میزان سطح زیر کشت پنبه ۷۴,۸۵۰ هکتار بوده است که به ترتیب در استان‌های خراسان رضوی (۳۰ درصد)، فارس (۲۱ درصد)، گلستان (۱۶ درصد) و سایر استان‌ها کشت شده است. میزان سطح زیرکشت دیم این محصول هم در حدود یک درصد بوده است (دفتر طرح پنبه وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۸). از این رو، این محصول دارای نیاز آبی بالا بوده و کشت دیم آن در کشور تقریباً مقدور نیست؛ چراکه میزان بارش‌ها در اقلیم ایران کفاف تأمین آب مورد نیاز برای یک هکتار از این محصول را نمی‌دهد. نیاز آبی این محصول به‌طور متوسط ۱۵۰۰۰ مترمکعب در هکتار است که ۲/۳ برابر گندم و ۱/۲۵ برابر شلتوک است (کشاورز و دهقانی سانچ، ۱۳۹۱). همچنین این محصول دارای آب مجازی قابل توجهی است. در جدول ۱ میزان آب مجازی پنبه و ش در مقایسه با بعضی از محصولات نشان داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، میزان آب مجازی این محصول در ایران در مقایسه با کشورهای منتخب و متوسط جهانی بالاتر است.

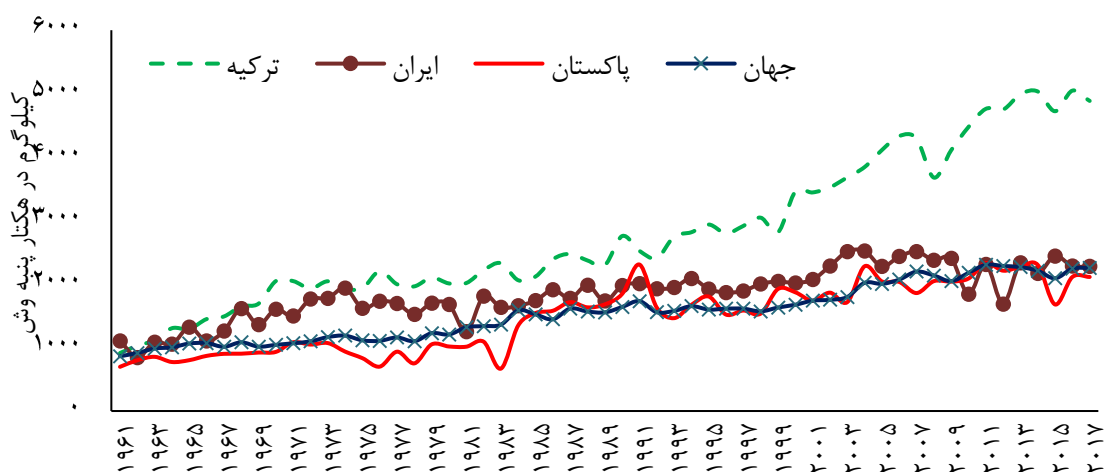
جدول ۱. متوسط آب مجازی برخی از محصولات منتخب در کشورهای جهان (لیتر/کیلوگرم)

محصول/کشور	استرالیا	برزیل	چین	هند	ایران	پاکستان	آمریکا	متوسط جهانی
گندم	۱۵۸۸	۱۶۱۶	۶۹۰	۱۶۵۴	۲۹۲۵	۳۲۸۶	۸۴۹	۱۳۳۴
جو	۱۴۲۵	۱۳۷۳	۸۴۸	۱۹۶۶	۲۹۷۹	۶۷۱۶	۷۰۲	۱۳۸۸
پنبه و ش	۱۸۸۷	۲۷۷۷	۱۴۱۹	۸۲۶۴	۴۳۶۳	۴۵۹۰	۲۵۳۵	۳۶۴۴
برنج پوست‌کنده	۱۳۲۷	۴۰۰۳	۱۷۱۶	۳۷۰۲	۴۱۹۱	۵۲۷۲	۱۶۵۶	۲۹۷۵
سویا	۲۱۰۶	۱۰۷۶	۲۶۱۷	۴۱۲۴	۵۱۹۵	۵۵۸۷	۱۸۶۹	۱۷۸۹

مأخذ: احسانی و همکاران، ۱۳۸۷.

متوسط رشد عملکرد پنبه در جهان از سال ۱۳۴۰ تا ۱۳۹۶ برابر با ۱/۸۶ درصد در سال بوده است. در همین دوره زمانی، متوسط رشد عملکرد پنبه در ترکیه در حدود ۳/۳۵ درصد در سال گزارش شده است، اما متوسط عملکرد پنبه در ایران در دوره مشابه در حدود ۱/۵۵ درصد بوده است. در نمودار ۲، روند تغییرات عملکرد پنبه و ش برای کشورهای ترکیه، ایران، پاکستان و متوسط جهانی نشان داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، میزان عملکرد پنبه و ش تا سال ۲۰۰۹ از متوسط دنیا بیشتر بوده، اما از این سال به بعد میزان عملکرد آن از میانگین جهانی کمتر شده است. در مقایسه با کشور ترکیه، این شرایط به مراتب بدتر بوده است. در حالی که میانگین عملکرد پنبه و ش در ایران و ترکیه در سال ۱۹۶۰ تقریباً با هم برابر بوده، اما امروزه این شکاف عملکرد به بیش از ۱۱۴ درصد رسیده است. از این رو عدم ارتقای بهره‌وری این محصول نیز یکی دیگر از عواملی است که منجر به از دست رفتن جایگاه این محصول در کشور شده است.

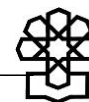
نمودار ۲. روند تغییرات عملکرد پنبه و ش در ایران، ترکیه، پاکستان و متوسط جهانی



مأخذ: آمارنامه FAO.

تولید بر مبنای مزیت نسبی یکی از روش‌هایی است که می‌توان جایگاه تولیدی هر محصول را در مقایسه با سایر مناطق دنیا تعیین کرد. شاخص DRC یکی از معیارهای اندازه‌گیری مزیت نسبی تولید محصول است که اگر کمتر از یک باشد، به معنای داشتن مزیت نسبی در تولید این محصول است.<sup>۱</sup> البته یکی از ویژگی‌های محاسبه این شاخص، وابستگی آن به نرخ ارز است. در جدول ۲ به تعدادی از مطالعات که در آنها مزیت نسبی تولید محصول پنبه در ایران محاسبه شده، اشاره شده است:

۱. Domestic Resource Cost یا «هزینه منابع داخلی» یکی از شاخص‌های اندازه‌گیری مزیت نسبی تولید محصول است که با استفاده از ماتریس تحلیل سیاست و با محاسبه نسبت هزینه نهاده‌های غیرقابل تجارت به تفاوت درآمد و هزینه نهاده‌های قابل تجارت در شرایط قیمت‌های سایه‌ای به دست می‌آید.

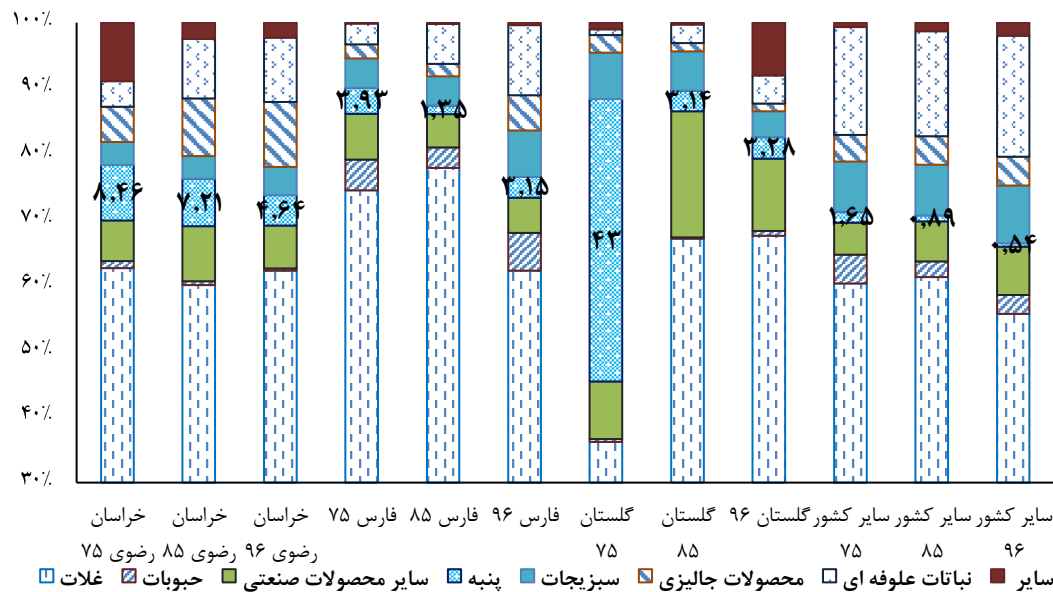


## جدول ۲. مطالعات در مورد مزیت نسبی تولید پنبه آبی در ایران

شاخص DRC	مزیت نسبی	سال بررسی	منطقه	مطالعه	محقق
۰/۵۳	دارد	۱۳۸۱	ایران	برآورد مزیت نسبی محصولات اساسی زراعی و دامی براساس آمار سال ۱۳۸۱	جولایی و همکاران (۱۳۸۴)
۱/۱۴	ندارد	۱۳۸۲	ایران	بررسی مزیت نسبی محصولات زراعی منتخب	مؤسسه پژوهش‌های اقتصاد کشاورزی، برنامه‌ریزی و توسعه روستایی (۱۳۸۲)
۰/۷۶	دارد	۱۳۸۱	استان گلستان	بررسی مزیت نسبی تولید پنبه آبی در استان گلستان	کرباسی و همکاران (۱۳۸۴)
۰/۵۴	دارد	۱۳۸۳	ایران	بررسی مزیت نسبی محصولات زراعی صنعتی در ایران	طوسی و حفار اردستانی (۱۳۸۸)
۱	سربه‌سر	۱۳۸۵	استان گلستان	تحلیل مزیت نسبی نباتات صنعتی در استان گلستان: مطالعه موردی پنبه، سویا و کلزا	آبیار و عسکری (۱۳۸۸)
۰/۸۸	دارد	ذکر نشده	استان البرز	بررسی مزیت نسبی، رقابتی محصولات عمده کشاورزی در استان البرز	پیران و ناصری اسکویی (۱۳۹۴)
۱/۶۱	ندارد	ذکر نشده	استان گلستان	بررسی توان رقابتی و حمایتی تولید پنبه و برنج در استان گلستان	جولایی و همکاران (۱۳۹۲)

همان‌طور که مشخص است، در بعضی از مطالعات وجود مزیت نسبی و در بعضی دیگر عدم مزیت نسبی نشان داده شده است. از این‌رو، نمی‌توان قضاوت روشنی در مورد داشتن مزیت نسبی تولید این محصول در ایران داشت؛ کم‌اینکه نحوه تغییرات عملکرد، قیمت‌های جهانی و آب‌بر بودن این محصول می‌تواند نشانه‌ای از عدم وجود مزیت نسبی تولید این محصول در ایران باشد، به‌طوری که سطح زیر کشت این محصول نیز طی دهه‌های اخیر نصیب محصولات رقیب شده است. از طرف دیگر، کاهش سطح زیر کشت دیم این محصول نیز بسیار چشمگیر بوده است. برای مثال، مقدار سطح زیر کشت دیم پنبه و ش در سال زراعی ۱۳۷۵-۱۳۷۴ بیش از ۵۳ هزار هکتار بوده که در سال ۱۳۹۶-۱۳۹۵ به ۸۷۰ هکتار رسیده است. در کشت آبی نیز تغییرات عمده در استان گلستان اتفاق افتاده است. در نمودار ۳ سهم استان‌های خراسان رضوی، گلستان، فارس و بقیه کشور در سه مقطع زمانی ۱۳۷۵-۱۳۷۴، ۱۳۸۵-۱۳۸۴ و ۱۳۹۶-۱۳۹۵ نشان داده شده است. همان‌طور که مشخص است، بیشترین تغییرات در این سال‌ها در استان گلستان اتفاق افتاده و سایر محصولات صنعتی و گندم جایگزین کشت پنبه شده‌اند.

نمودار ۳. سهم پنبه در استان‌های عمده تولید از سطح زیر کشت محصولات زراعی آبی در سه مقطع زمانی

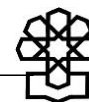


مأخذ: آمارنامه وزارت جهاد کشاورزی (اعداد روی نمودار سهم پنبه از سطح زیر کشت محصولات زراعی آبی است).

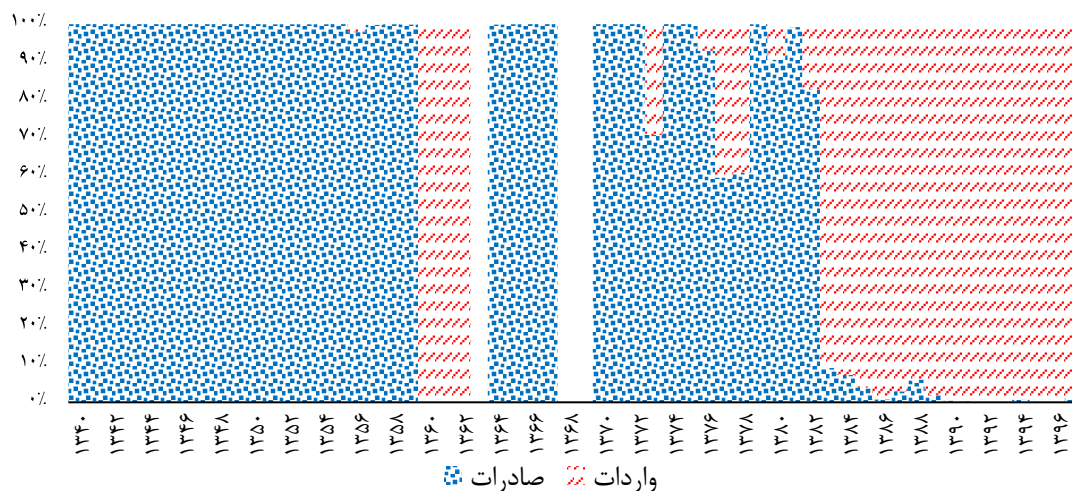
### تجارت

میزان واردات انواع پنبه در سال ۱۳۹۷ برابر با ۷۰ هزار تُن و ارزشی آن در حدود ۱۴۲ میلیون دلار بوده است. حقوق ورودی برای واردات این محصول در سال ۱۳۹۷ برابر با ۵ درصد تعیین شده است. از این رو می‌توان بیان داشت که سیاست دولت مبتنی بر ایجاد رقابت بین تولیدکننده داخلی و واردات آن بوده است. ترکیه بزرگ‌ترین شریک تجاری ایران در واردات محصول پنبه بوده است؛ به طوری که ۳۹ درصد از مقدار وزنی واردات این محصول معادل با ۲۷/۳ هزار تُن از این کشور وارد شده است. کشورهای ازبکستان با ۱۱/۸، تاجیکستان با ۱۰/۸، امارات با ۷/۴، چین با ۴/۷، ترکمنستان با ۴/۶ و سایر کشورها با ۳/۵ هزار تُن جزو عمده صادرکنندگان این محصول به ایران بوده‌اند (آمارنامه گمرک جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۸).

نمودار ۴ نشان‌دهنده نسبت مقادیر وزنی صادرات و واردات از سال ۱۳۴۰ تا ۱۳۹۷ است. ایران که در ابتدای این دوره، یک صادرکننده خالص از الیاف پنبه بوده، در دهه‌های اخیر به یک واردکننده خالص تبدیل شده است.



#### نمودار ۴. نسبت سهمی واردات و صادرات پنبه



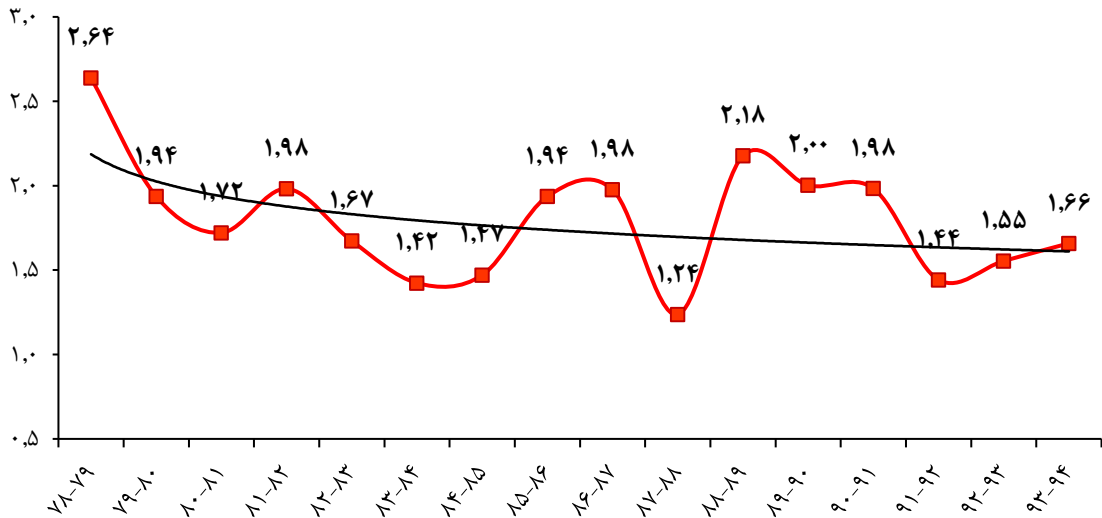
مأخذ: آمارنامه FAO و گمرک جمهوری اسلامی ایران.

#### قیمت و سودآوری

ارزش مقدار پنبه وارد شده در سال ۱۳۹۷ با نرخ ارز آزاد برابر با ۱۴۵۳ و با نرخ دلار دولتی (۴۲۰۰ تومانی) معادل با ۵۹۶ میلیارد تومان بوده است. در همین سال ارزش ناخالص و ش پنبه داخلی تولید شده در کشور معادل ۹۳۸ میلیارد تومان برآورد شده است. از این رو پایین نگه داشتن نرخ ارز در سال ۱۳۹۷، به زیان تولیدکنندگان داخلی بوده است. اگرچه همین افزایش نرخ ارز منجر به افزایش قیمت فروش داخلی این محصول نیز شده است.

یکی از دلایل کاهش چشمگیر سطح زیر کشت پنبه، از دست رفتن سودآوری این محصول در واحد سطح طی زمان بوده است. برای مثال، نسبت درآمد ناخالص هر هکتار محصول پنبه آبی نسبت به گندم آبی (به عنوان یک محصول رقیب و اثرگذار) که در سال ۱۳۷۸-۱۳۷۹ برابر با ۲/۶ بوده، در سال ۱۳۹۴-۱۳۹۳ به ۱/۷ کاهش یافته است. نمودار ۵ روند زمانی این تغییرات را نشان می دهد. مسلماً این تغییر در سودآوری، انگیزه اقتصادی کشت این محصول را در مقابل محصولات رقیب کاهش داده است.

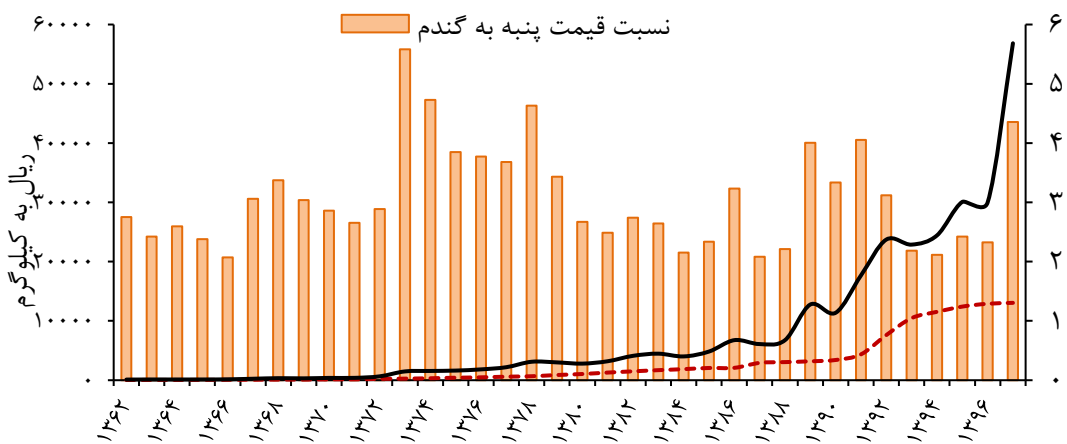
نمودار ۵. نسبت درآمد ناخالص هر هکتار پنبه آبی به گندم آبی در متوسط کل کشور



مأخذ: هزینه تولید محصولات کشاورزی، وزارت جهاد کشاورزی.

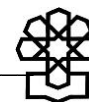
در نمودار ۶ نیز قیمت فروش رفته هر کیلوگرم گندم و پنبه وش در سر مزرعه و نسبت این دو نشان داده شده است. افزایش قیمت گندم (به‌عنوان راهبردی‌ترین کالای تولیدی در کشور) غالباً منجر به افزایش قیمت سایر محصولات می‌شود. از این رو افزایش قیمت وش پنبه<sup>۱</sup> نسبت به قیمت گندم در سال ۱۳۹۷، انگیزه زیادی برای کشت این محصول در سال زراعی ۱۳۹۷-۱۳۹۸ ایجاد کرده و باعث افزایش ۲۷ درصدی سطح زیر کشت این محصول شده است.

نمودار ۶. روند زمانی قیمت گندم، پنبه وش و نسبت قیمتی پنبه به گندم



مأخذ: مرکز آمار ایران.

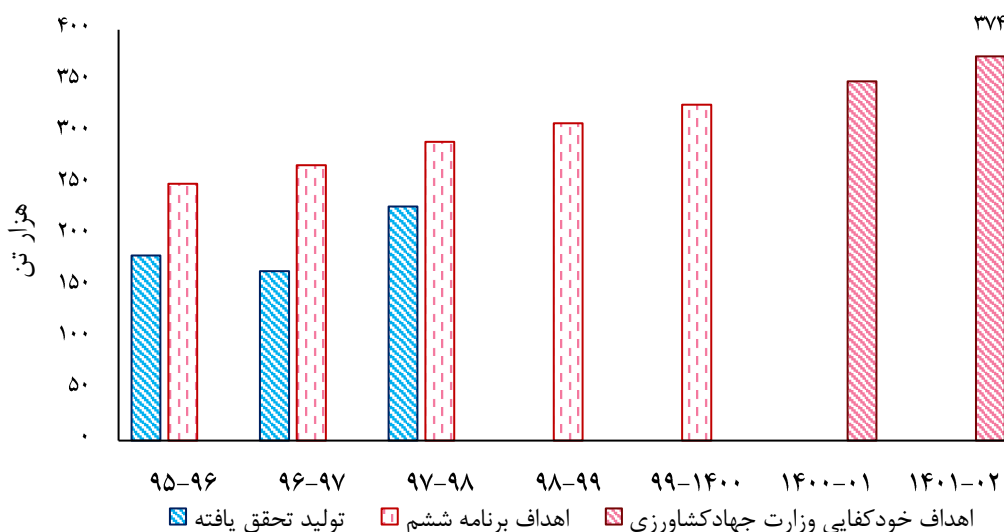
۱. در بعضی از مناطق، قیمت وش پنبه در سال ۱۳۹۷ به حدود ۱۰۰ هزار ریال نیز رسیده است.



## خودکفایی

نیاز کشور به پنبه در پنج سال اخیر در حدود ۱۲۵ هزار تُن بوده که تقریباً نیمی از آن در داخل تأمین شده است. از این رو می‌توان بیان داشت که عمق خودکفایی در این محصول در حدود ۵۰ درصد است. در قانون برنامه ششم توسعه بر رشد ۷ درصدی تولید پنبه و ش تأکید شده است. بر همین مبنا وزارت جهاد کشاورزی پیش‌بینی کرده که تولید در سال ۱۴۰۲ به حدود ۳۷۵ هزار تُن برسد که با توجه به آن بتوان ۱۲۵ هزار تُن پنبه استحصال و نیاز کشور را از منبع داخلی تأمین کرد. در نمودار ۷ تولید تحقق یافته (برای سه سال اول برنامه ششم)، تولید برنامه‌ریزی شده و تولید تا سطح خودکفایی وزارت جهاد کشاورزی نشان داده شده است.

نمودار ۷. مقادیر تولید پنبه و ش در سال‌های برنامه ششم توسعه و هدفگذاری آن برای خودکفایی



مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران، قانون برنامه ششم توسعه و محاسبات تحقیق.

همان‌طور که مشخص است، شکاف قابل توجهی در سه سال اول برنامه وجود داشته است. از این رو می‌توان بیان داشت که اهداف برنامه محقق نشده است. بنابراین مقادیر محقق شده نشان می‌دهد که رسیدن به تولید ۳۷۵ هزار تُن پنبه و ش در سال ۱۴۰۲ و یا ۱۴۰۴ نیاز به سرمایه‌گذاری قابل توجه در بهبود عملکرد پنبه دارد.

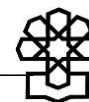
## جمع‌بندی و پیشنهادها

پنبه یکی از کالاهای مهم کشاورزی در ایران است که کاربرد وسیعی در صنایع پایین‌دستی داشته و توان اشتغال‌زایی بالایی در بخش‌های صنعت و خدمات دارد؛ اما قیمت تولیدکننده این محصول در سال ۲۰۱۶ به میزان ۳۸ درصد بیش از متوسط قیمت تولید آن در جهان بوده است. از طرف دیگر تحقیقات صورت گرفته، به صورت یکپارچه وجود مزیت نسبی در تولید این محصول را در کشور تأیید نکرده است. همچنین نیاز آبی بالای این محصول در مقایسه با سایر محصولات زراعی یکی دیگر از چالش‌هایی است که زراعت پنبه را در ایران محدود کرده است. متوسط بهبود عملکرد این محصول نیز در مقایسه با متوسط جهانی و کشور ترکیه کمتر بوده است. تبدیل ایران از یک صادرکننده خالص در اواسط دهه هفتاد به یک واردکننده خالص در شرایط کنونی، منجر به وابستگی ۵۰ درصدی کشور به واردات پنبه شده که این امر در سال ۱۳۹۷ باعث خروج ۱۴۲ میلیون دلار ارز از کشور معادل با ۱۴۵۳ میلیارد تومان شده است.

اگرچه عدم توسعه مکانیزاسیون کشت پنبه، فرسودگی صنایع وابسته، عدم ارتقای عملکرد و نیاز بالای آبی این محصول در کاهش سطح زیر کشت این محصول نقش داشته‌اند، اما عوامل اقتصادی نیز نقش مهمی در کاهش تولید داشته‌اند؛ برای نمونه، نسبت قیمت پنبه به گندم از ۵/۶ در سال ۱۳۷۳ به ۲/۳ در سال ۱۳۹۶ رسیده است. به تبع این اتفاق، زراعت پنبه جذابیت خود را برای قرار گرفتن در الگوی کشت کشاورز از دست داده است. از طرف دیگر، حقوق گمرکی ۵ درصد به همراه سرکوب نرخ ارز در ادوار مختلف، نقش بسیار زیادی در رونق واردات و رکود تولید در این محصول ایفا کرده‌اند.

از طرف دیگر، تغییرات سطح زیر کشت آبی و دیم در استان گلستان نیز قابل توجه است. کشاورزان این استان در سال ۱۳۷۵-۱۳۷۴ بیش از ۱۳۲ هزار هکتار پنبه کشت کرده‌اند که ۳۳ هزار هکتار آن به صورت دیم بوده است، اما سطح زیر کشت آبی این محصول در این استان در سال ۱۳۹۶-۱۳۹۵ تنها ۱۱ هزار هکتار آبی و ۷۰۰ هکتار دیم بوده است. بنابراین توصیه می‌شود صنایع پایین‌دستی و زنجیره ارزش این محصول در این استان و سایر استان‌های عمده تولید در دستور کار قرار گیرد، چراکه اقلیم این مناطق از استعداد کافی برای تولید پنبه برخوردار است.

با توجه به موارد فوق، تحقق اهداف برنامه ششم توسعه کشور و دستیابی به خودکفایی پنبه در سال ۱۴۰۴ بلندپروازانه به نظر می‌رسد؛ چراکه «محدودیت زمین‌های زراعی»، «جذابیت قیمتی محصولات رقیب»، «بالا بودن قیمت تمام‌شده این محصول در کشور»، «نیاز آبی بالا»، «عملکرد پایین این محصول در هکتار نسبت به متوسط جهانی» و «عدم توسعه زنجیره ارزش این محصول» از جمله عواملی هستند که تأمین پنبه مورد نیاز کشور از محل تولید داخلی را با دشواری‌های فراوان مواجه کرده و خواهد کرد. با توجه به موارد فوق پیشنهاد می‌شود موارد زیر در دستور کار سیاستگذاران قرار گیرد:

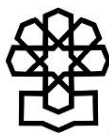


۱. بهبود عملکرد پنبه در واحد زمین و به‌ازای واحد آب مصرف شده،
۲. عدم سرکوب قیمتی این محصول نسبت به محصولات رقیب،
۳. کاهش هزینه تمام شده تولید پنبه و ش به‌منظور ایجاد جذابیت اقتصادی برای زراعت محصول،
۴. اصلاح تعرفه گمرکی واردات پنبه جهت ایجاد شرایط رقابتی برابر برای تولیدکننده داخلی،
۵. تکمیل زنجیره ارزش این محصول در استان‌های عمده تولیدکننده مانند خراسان رضوی، فارس و گلستان،
۶. بهبود فناوری صنایع پایین‌دستی مانند کارخانجات پنبه پاک‌کنی و صنایع نساجی.

### منابع و مآخذ

۱. آبیاری، نورمحمد و معصومه عسکری. تحلیل مزیت نسبی نباتات صنعتی در استان گلستان: مطالعه موردی پنبه، سویا و کلزا، تحقیقات اقتصاد کشاورزی، ۱(۴): ۲۶-۱۳، ۱۳۸۸.
۲. آبیاری، نورمحمد و محمد زاد. بررسی اقتصادی مسائل بازرسانی پنبه در استان گلستان، ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران، مشهد، ایران، ۱۳۸۶.
۳. آمارنامه تولید محصولات کشاورزی، سال‌های مختلف.
۴. آمارنامه سازمان خواروبار جهانی (FAO)، سال‌های مختلف.
۵. آمارنامه گمرک جمهوری اسلامی ایران، سال‌های مختلف.
۶. احسانی، مهرزاد؛ خالدی هومن و یاسر برقی. مقدمه‌ای بر آب مجازی، کمیته ملی آبیاری و زهکشی ایران، ۱۳۸۷.
۷. جلیل‌پیران، حسین و نسیم ناصری اسکویی، بررسی مزیت نسبی، رقابتی محصولات عمده کشاورزی در استان البرز، مجله اقتصادی، (۳و۴): ۶۲-۴۱، ۱۳۹۴.
۸. جولایی، رامتین؛ یوسف‌زاده، حمیدرضا و فرهاد شیرانی بیدآبادی. بررسی توان رقابتی و حمایتی تولید پنبه و برنج در استان گلستان، پژوهش‌های تولید گیاهی (علوم کشاورزی و منابع طبیعی)، ۲۰(۲): ۲۱۶-۱۹۷، ۱۳۹۲.
۹. صبوچی، محمود و عصمت مجرد. بررسی کارایی پنبه‌کاران استان خراسان با استفاده از رهیافت پارامتریک، مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۲: ۲۷-۳۵، ۱۳۸۸.
۱۰. طوسی، ماندانا و مریم حفار اردستانی. بررسی مزیت نسبی محصولات زراعی صنعتی در ایران، اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۱۷(۶۷): ۱۳۵-۱۵۴، ۱۳۸۸.
۱۱. مرکز آمار ایران، سری‌های زمانی قیمت محصولات کشاورزی، ۱۳۹۸.
۱۲. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، آسیب‌شناسی علل کاهش تولید پنبه در ایران، ۱۳۹۶.
۱۳. مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی، بررسی مزیت نسبی محصولات کشاورزی منتخب، ۱۳۸۲.
۱۴. مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی، برآورد مزیت نسبی محصولات اساسی زراعی و دامی براساس آمار سال ۱۳۸۱، ۱۳۸۴.
۱۵. کشاورز، عباس و حسین دهقانی سانچ. شاخص بهره‌وری آب و راهکار آتیه کشاورزی کشور، فصلنامه راهبرد اقتصادی، ۱(۱): ۱۹۹-۲۲۳، ۱۳۹۱.
۱۶. وزارت جهاد کشاورزی، دفتر طرح پنبه، ۱۳۹۸.





مرکز پژوهش‌ها  
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۶۶۷۴

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی اقتصادی تولید پنبه در ایران

نام دفتر: مطالعات زیربنایی (گروه کشاورزی)  
تهیه و تدوین: حامد نجفی علمدارلو  
ناظران علمی: حسین افشین، محمدتقی فیاضی  
اظهار نظر کننده: جمال محمدولی سامانی، پژمان اعلائی بروجنی  
ویراستار تخصصی: —  
ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. پنبه
۲. خودکفایی
۳. تولید
۴. کشاورزی



تاریخ انتشار: ۱۳۹۸/۷/۲۳